

Review of: Völger, G. & Welck, K.V. von (Eds.) (1990). Männerbände - Männerbünde: Zur Rolle des Mannes im Kulturvergleich, 2 Bnd. Berlin: Rautenstrauch-Joest-Museum.
/ Oosterhuis, Harry. In: Homologie, Vol. 13, No. 1, 1991, p. 36-36.

Deze tweedelige, fraai verzorgde en rijk geïllustreerde catalogus van een tentoonstelling in het Rautenstrauch-Joest-Museum voor Volkenkunde in Keulen over de rol van mannenbonden (sociale en politieke organisaties die uitsluitend uit mannen bestaan) in verschillende culturen en historische perioden bevat bijna honderd bijdragen van antropologen, historici, literatuurwetenschappers, sociologen, politicologen, psychologen, psychoanalytici en sociobiologen. Zij belichten het thema aan de hand van variërende onderwerpen en thema's, zoals elitevorming, militarisme, fascisme, klerikalisme, al dan niet religieuze broederschappen, vrijmetselarij, georganiseerde misdaad, initiatieriten, jeugdbewegingen, folklorisme, artistieke vriendenkringen, sport en mannenemancipatie. De samenstellers benadrukken dat mannenbonden niet zijn voorbehouden aan het verleden of niet-westerse culturen, maar juist in de moderne geïndustrialiseerde wereld een centrale rol vervullen in het politieke en economische leven. Nog steeds zijn er beroepen en sferen waar vrouwen slechts met veel moeite en in geringe aantallen doordringen.

Door de overvloed aan feitelijke informatie – in veel artikelen blijft het bij wat encyclopedisch aandoende beschrijvingen van organisaties en hun mores – komt de analyse van mannelijke homosociabiliteit jammer genoeg niet altijd goed uit de verf. Wat precies onder het begrip mannenbond wordt verstaan, blijft onduidelijk: aan een definitie wagen de samenstellers zich niet. Wel komt de beladen geschiedenis van de Duitse mannenbondideologie aan de orde. Het begrip werd gemunt door de etnoloog Heinrich Schurtz in zijn *Alterklassen und Männerbünde* (1902). Op basis van antropologisch onderzoek presenteerde hij zijn theorie van de twee oerdriften in de mens: de seksuele, waarop het gezin stoelde, en de sociale, de gemeenschapsdrift waaruit alle andere sociale verbanden voortkwamen. Volgens Schurtz werd de vrouw primair door de geslachtsdrift bepaald en bleef haar ontplooiing beperkt tot het gezin, terwijl de man was voorbestemd om zich buiten het gezin sociaal en politiek te organiseren. Zonder mannenbond was er geen ontwikkeld sociaal leven en staatsvorming mogelijk, zo luidde de boodschap van Schurtz.

Het werk van Schurtz vond in de daarop volgende decennia veel weerklank onder Duitse antropologen en sociologen. Door zijn ideeëngoed te verbinden met *Gesellschaft/Gemeinschaft*-dichotomie van Ferdinand Tönnies en Max Webers begrip charismatisch leiderschap, trokken sommigen de conclusie dat de *Bund* een superieure vorm van sociale organisatie was omdat deze rationele doelgerichtheid en gevoelsmatige verbondenheid en geborgenheid in zich zou verenigen. Het bleef niet bij sociaalwetenschappelijke beschouwingen; vooral door de politieke mythevorming rond

de frontervaring in de Eerste Wereldoorlog en de opkomst van het nationaalsocialisme kreeg het idee van de mannenbond een nationalistische, militaristische, antidemocratische en misogynie invulling.

Dit belaste verleden staat, zeker in Duitsland, een enigszins nuchtere sociaalwetenschappelijke analyse in de weg en maakt de mannenbond bij voorbaat verdacht. Met hun aanklacht tegen de mannelijke overheersing in de Westerse maatschappij zetten de samenstellers van de catalogus in hun inleiding de toon van een groot aantal artikelen, waarin het thema vooral dient om in een wat afgesloten feministisch en psychoanalytisch jargon de vrouwvijandigheid van zeer uiteenlopende mannengroepen aan de kaak te stellen. Er bestaat ongetwijfeld een verband tussen het optreden van sommige mannenbonden en de onderdrukking van vrouwen, maar dat wil niet zeggen dat dit een bevredigende verklaring biedt voor de uiteenlopende rollen die zij in verschillende culturen spelen.

Evenmin bevredigend zijn aan de andere kant de theorieën van enige sociobiologen, die de gelegenheid aangrijpen om mannenbonden met nogal dubieuze argumenten en oogmerken te verdedigen. Zo worden Schurtz' ideeën nieuw leven ingeblazen door Lionel Tiger, auteur van *Men in Groups*, een boek dat bij het verschijnen in 1969 al veel stof deed opwaaien omdat hij beweerde dat niet zozeer de cultuur als wel de natuur de basis vormde voor de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Evenals andere sociobiologen die een bijdrage aan de catalogus leverden verwerpt Tiger een sociologische verklaring van *male bonding* en zoekt hij het ontstaan ervan bij de 'fysiologische specialisering' van de seksen in de prehistorie. Vrouwen waren vanwege het baren en verzorgen van kinderen aan huis en haard gebonden terwijl mannen er in groepen op uit trokken om te jagen en te vechten. Volgens hem zijn de groepsbanden van mannen 'biogenetisch' bepaald en is het 'heersende humanistische paradigma' die 'menschelijkheid' tot norm verheft en biologische verschillen gladstrijkt een belemmering voor objectief wetenschappelijk inzicht in *male bonding*.

Niet alleen de sociobiologische bijdragen, maar ook enkele cultuurhistorische artikelen ademen Schurtz' gedachtengoed. De auteurs daarvan betogen onder verwijzing naar diens werk alsook Johann Jakob Bachofens *Das Mutterrecht* (1861) dat mannenbonden de 'stagnatie' van het primitieve matriarchaat doorbraken en aan de wieg van de menselijke beschaving stonden. Hoewel hun verklaring minder eenzijdig biologisch is – mannelijke groepsvorming zou een sociaal-culturele reactie zijn op het overwicht dat vrouwen aan hun biologische rol in de voortplanting ontleenden – is hun redenering te speculatief, simplistisch en gedateerd om serieus te nemen.

In hoeverre mannenbonden ruimte bieden voor homoseksualiteit is een vraag die weinig aandacht krijgt. Weliswaar is homoseksualiteit het onderwerp van enkele interessante en verrassende bijdragen, met name die over de Griekse oudheid, initiatieriten op Nieuw Guinea en over de dandyachtige maffiosi die in de jaren twintig van de twintigste

eeuw enkele Griekse steden onveilig maakten, maar het is jammer dat nauwelijks wordt ingegaan op de gecompliceerde en vaak ambivalente verhouding tussen *homosociale* en *homoseksuele* relaties binnen mannenbonden. Als vanzelfsprekend wordt aangenomen dat homo's net als vrouwen natuurlijke tegenstanders van patriarchale mannenbonden zijn. Vandaar waarschijnlijk dat een beschouwing over de moderne mannelijke homosubcultuur – in feite ook een vorm van *male bonding* – ontbreekt.